

KÁRPÁTI ATTILA ISTVÁN

WESSELÉNYI MIKLÓS, AZ APA

Sokoldalú emberrel találkozhat az, aki Wesselényi Miklós életét megvizsgálja; többek között a politikus, az író, a gazdasági reformer szerepkörei elevenednek meg a forrásokban. A történeti szakirodalom eddig kevésbé foglalkozott a báró családi életével, valamint gyermekeivel való kapcsolatával. Wesselényi magánéletének rejtett zugaiba engedett betekintést Priszlinger Zoltán 2008-ban megjelent tanulmánya, amelyben a szerző a naplókat áttekintve elsősorban a báró szeretőivel foglalkozott, valamint röviden összefoglalta a diárium és a szakirodalom gyerekekre vonatkozó adatait is.¹

Több okból kifolyólag is érdemes figyelmet szentelnünk a báró apai szerepkörének. A naplóból csupán kismértékben ismerhető meg a gyermekeivel való kapcsolata, továbbá a Priszlinger által bemutatott jelölési rendszer még ismeretlen nevek beazonosításához is segítségül kell hívnunk más forrásokat, például annak érdekében, hogy megtudjuk, ki volt egy-egy gyermek édesanyja. A forrásokból nemcsak a báró pedagógiai elveit ismerhetjük meg, hanem utódaival kapcsolatos aggodalmait, sőt az ezekből fakadó lelki problémáit is. Mindezek mellett az apa és gyermekei közti viszony vizsgálata során élénk tárulnak Wesselényi kapcsolatrendszerének eddig még nem vagy csupán kevésbé ismert szegmensei is.²

---

1 A szerző Kolozs Megyei Állami Levéltárban található Wesselényi-irathagyatékban végzett kutatását a Balassi Intézet Klebelsberg Kunó Ösztöndíja támogatta.

2 A báró magánélete az írói fantáziát is megmozgatta, ennek nyomán született meg Kászonyi Dániel *Egy anyakönyv titkai* című regénye. Kászonyi műve Teleki Blanka és Wesselényi vélt titkos házasságának történetét mutatja be, amelyből született egy fiuk, Gergely. A szerző a fiú nevelőjének szerepében önmagát is beleszötte művébe. A már első látásra is valótlan alapokon nyugvó regényt 1981-ben megjelent írásában Nemeskürty István valóságnak titulálta. Bár Hornyák Mária a Wesselényi-naplók segítségével bebizonyította, hogy Kászonyi műve csupán az írói fantázia szüleménye, Veress Dániel irodalomtörténész 2000-ben megjelent könyvében mégis forráskritika nélkül elfogadta azt hiteles kútfőként. Fontos leszögezni: amellet, hogy Kászonyi története tele van tárgyi és kronológiai torzítással — melyek tételes felsorolására most nincs lehetőség —, a naplók és Wesselényi levelezése azt mutatják, hogy a báró csupán kétszer találkozott személyesen Teleki Blankával, és a regényíró állításával ellentétben levelezési kapcsolatban sem álltak egymással. Teleki Blanka a báró leveleiben csupán egyszer szerepel: a nőnevelés kapcsán, akkor is negatív ábrázolásban, hiszen Fáy András szerint Brunsvík Terézhez hasonlóan „sok arisztocratiai és más előítéletes elfogultságokkal vesződik”. *Veress Dániel: Férfibú és történeti gyász*. Csíkszereda, 2000. 81. p. (a továbbiakban *Veress*, i.m.); *Hornyák Mária*: „A sze-

Apai felelősségvállalás és pedagógiai elvek

Mindenekelőtt azt kell tisztáznunk, hány gyermeket ismerünk a források alapján név szerint. Újfalvi Sándor memoárjaiban 13 gyermekről tesz említést — bár nem nevezi meg egyiküket sem —, és a róluk írt rövid jellemzés alapján néhányuk életét jól ismerte.³ Veress Dániel ezt a számot túl nagyra tartotta,⁴ Priszlinger Zoltán és Merényi-Metzger Gábor pedig — előbbi a báró naplója és levelezése, utóbbi a zsidói református anyakönyvek alapján — hét nevet azonosított.⁵ A rendelkezésre álló források alapján hét házasságon kívül született utód azonosítható név szerint, születésük időrendjében: Rozália, Károly, Katalin, István, László, Ádám és Heléna (Ilona).⁶ A kereszteleési anyakönyvekben mindegyik gyermek házasságon kívül születtként szerepel, egyiküknél sincs feltüntetve az apa személye. Wesselényit csupán egy alkalommal, első gyermeke, Rozália keresztapjaként találjuk meg a matrikulában.⁷ 1837 januárjában skarlátjárvány tört ki Zsibón, amelyben Wesselényi két legkisebb gyermeke, az akkor hároméves Ádám és a kétéves Heléna elhunyt.⁸ A zsidói református egyházközség kereszteleési anyakönyvében 1848. február 5-i dátummal Török Ferenc egyházkerületi jegyző és Verestói Cs. Sándor egyházkerületi aljegyző aláírásával ellátva egy kiegészítést találunk. Eszerint az anyakönyvekben házasságon kívül születtként szereplő négy gyermeket — Rozáliát, Katalint, Istvánt és Lászlót — Wesselényi sajátjainak ismerte el, a Wersényi vezetéknevet ruházta rájuk, és ennek jegyében utólag módosították az

---

relem, a szerelem...” In: Órláng: a Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány hírlevele, 1. évf. (1996) 3–4. sz. 5–7. p.

3 Újfalvi Sándor: Emlékiratok. Bp., 1990. 322. p.

4 Veress, i.m. 80–81. p.

5 Priszlinger Zoltán: Strigulákban mért férfiasság. Szerelem és szexualitás ifjabb Wesselényi Miklós naplójában. In: Sic Itur ad Astra, 19. évf. (2008) 58. sz. 221. p.; Merényi-Metzger Gábor: Wesselényi Miklós törvénytelen gyermekei. In: Valóság, 59. évf. (2016) 9. sz. 26–28. p.

6 A leány neve a születési anyakönyvben Helénaként, a halálozási bejegyzésben Ilonaként szerepel.

7 Arhivele Naționale Românei Direcția Județeană Salaj, Colecția registrelor de stare civilă, Parohia Reformată Jibou (a továbbiakban: ANR DJS PRJ) reg. nr. 631. 23. fol.

8 Heléna 1837. január 18-án, Ádám 1837. január 19-én hunyt el. Ld. ANR DJS PRJ reg. nr. 632. 38. fol.

anyakönyvi bejegyzéseket.⁹ Mindazonáltal a zsigóói jobbáglányoktól született utódai a forrásokban 1848 előtt is Wersényi névvel szerepelnek.¹⁰ Az anyakönyvi kiegészítésre minden bizonnyal a báró végrendelete miatt volt szükség, mivel egy hónappal később készítette el második testamentumát, amelyben felesége, Lux Anna és közös gyermekeik öröksége mellett négy házasságon kívül született utódjáról is gondoskodott.

A gyermekek mellett az édesanyák nevét és a naplóbeli névrövidítésüket is érdemes tisztáznunk. A Priszlinger Zoltán által említett nevek — amelyeket később Merényi-Metzger Gábor is átvett — forrása Veress Dániel esszéje volt, aki a Kardos Samu kétkötetes munkájában közölt 1835. évi erdélyi per vádiratából vette át azokat.¹¹ A Kardos kötetében publikált forrás azonban pontatlan adatokat tartalmaz, ebből fakadóan a Priszlinger-féle feloldások között vannak hibásak is. A zsigóói anyakönyvek alapján Wesselényinek az alábbi nőktől született gyermeke: Molnár Borbála (Rozália és Károly), Szántó Zsuzsanna (Katalin), a naplóban Tr. rövidítéssel jelölt Salamon Terézia (István) — nem Salamon Erzsébet, ahogy azt a vádiratban olvashatjuk —, Réti Borbála (László), Springer Jozefa (Ádám) és a naplóban E-vel jelölt Daróczi Erzsébet (Heléna/Ilona).¹²

Hogyan kezelte a báró gyermekeit, és mennyire vette komolyan apai szerepét? Levelezéséből és napi feljegyzéseiből ellentétes választ kapunk. A napló hasábjain csupán néhány alkalommal olvashatunk róluk, akkor is elsősorban két lányáról, Rozáliáról és Katalinról, fiairól csupán elvétve tesz említést.¹³ Levelei a naplóval ellentétben sokkal többször és részletesebben foglalkoznak gyermekeivel. Tanulmányaikkal, egészségi állapotukkal kapcsolatban elsősorban Kelemen Benjáminnal folytatott levelezéséből értesülhetünk, hiszen amellett, hogy a Wersényi név

---

9 Wesselényi utolsó napjairól és végrendeletére vonatkozó intézkedéseiről ld. *Éble Gábor*: Báró Wesselényi Miklós végpercei (Bártfay László naplójegyzetei 1850. ápr. 17–25). In: Irodalomtörténeti Közlemények, 1. évf. (1891) 1. sz. 142–146. p. (a továbbiakban: *Éble*, i.m.)

10 ANR DJS PRJ reg. nr. 631. 23–24. fol.

11 *Priszlinger*, i.m. 212. p., *Veress*, i.m. 81. p., *Kardos Samu*: Báró Wesselényi Miklós élete és munkái. I. kötet. Bp., 1905. 411–414. p. (a továbbiakban: *Kardos*, i.m.)

12 ANR DJS PRJ reg. nr. 631. 23–24. fol., reg. nr. 632. 6–7., 9., 11., 15., 16. fol. A gyermekeknek életet adó jobbáglányok közül hármat — Szántó Zsuzsannát, Salamon Teréziát és Réti Borbálát — a zsigóói református lelkész az egyházkövetés régi protestáns büntetési formájával sújtott erkölcsiség elleni vétük miatt.

13 Priszlinger Zoltán tanulmányában — így a gyerekekkel kapcsolatban is — csupán a naplóból indult ki, ezért csak a Rózával és Katával való kapcsolatot említette. Ld. *Priszlinger*, i.m. 221–223. p.

gondolata Keleментől származott, őt tekinthetjük a gyerekek „gyámjának” is.¹⁴ A jószágigazgató nevét megtaláljuk az anyakönyvekben is, mivel ő volt István és Ádám keresztapja.¹⁵ Wesselényi Zsibótól való kényszerű távolléte alatt Kelemen leggyakrabban egy mondatban, egy-egy kivételes esetben részletesen tájékoztatta az apát gyermekei egészségéről, tanulmányaik állásáról, magaviseletükről és nem egyszer jövőjüket illető elképzeléseikről is. A báró teljes mértékben megbízott Kelemenben, a nevelést és a tanulmányokat illető javaslatait rendszerint támogatta és egyetértett azokkal, továbbá egyes aggasztó esetekben ki is kérte tanácsát.

Wesselényi már fiatal kora óta készülhetett a szülői feladatokra — egy általa írt, a kolozsvári Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár kéziratárában őrzött imádság legalábbis erről árulkodik. A 12 éves báró tollából származó *Könyörgés* — amely mögött minden bizonnyal pedagógiai célok, nem pedig a gyermek saját gondolatai keresendők — sorra veszi az emberi szerepköröket, s magát az apai szerepbe helyezve fohászában hálát ad a gyermekért, Isten ajándékáért. A szülői feladatok és kötelességek teljesítéséhez erőt, gyermekeinek pedig támogatást kért: „erősítsd [őket] hogy az életben az indulatok vad ostromaiban meg ne tántorogyanak, hanem engedd lelkek éppen oly artatlanul terjenek vissza te hozzád mint a mint én neked attad; nem kérek én neked Gazdagságot és rangot hanem egy jó szívet ’s tantorithatatlan erköltsöt mert így gazdagabb lesz mint ha a mulando rangnak leg felső poltzán ülve a világ kintseivel birnak.”¹⁶

Wesselényi azt követően is nagy figyelmet szentelt a Wersényi gyerekeknek, hogy Lux Annával kötött házasságából világra jött két törvényes fia. 1838. június 18-án kelt végrendeletében az öt Wersényi gyerekre tízezer forintot hagyott fennként.¹⁷ 1848. március 25-én újabb végrendeletet készített, amely már felesége, Lux Anna és közös gyermekeik, Miklós és Béla örökségét is szabályozta. Mindazonáltal az okirat kikötötte, hogy az 1838-ban kelt testamentum négy házassá-

---

14 *Jakab Elek*: Nagy-Ernyei Kelemen Benő élete. In: Keresztény Magvető, 22. évf. (1887) 3. füzet, 157. p. „Én tölle eddig se követeltem semmi más nemű függést, mint teljesítését azon őszinte ohajtásomból folyó sokszorozott figyelmeztésimnek, miszerint *nevének* — mit én javallék részire — s azzal a Nagyságod *várakozásának* megfelelőni fő feladatául tűzze.” Arhivele Naționale Românei Direcția Județeană Cluj (a továbbiakban: ANR DJC) fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámín levele Wesselényi Miklóshoz, 1843. május 13. (eredeti kiemelések)

15 ANR DJS PRJ reg. nr. 632. 9., 15. fol.

16 Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”, Colecții speciale, Ms. 2605. Wesselényi Miklós: *Könyörgés*

17 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 173. Wesselényi Miklós végrendelete, 1838. június 18.

gon kívüli gyermekére vonatkozó pontja továbbra is érvényes.¹⁸ 1838 júniusában pár nap különbséggel Salamon Terézia, valamint Daróczi Erzsébet is látogatást tett a bárónál Pesten. Ahogy ekkor készített naplófeljegyzéseiből kiderül, több olyan terve is volt, miszerint egy-egy gyermeke édesanyját feleségül veszi. Három nővel — Molnár Borbálával, Salamon Teréziával, majd Daróczi Erzsébettel — is ez volt a terve, azonban tudta nélkül mindhárman idő előtt férjhez mentek.¹⁹ Házassági szándéka mögött nem szerelmi megfontolásokat kell keresnünk, pusztán az lett volna a célja, hogy jó képességűnek tartott fiait — Károlyt, majd Istvánt, végül a legifjabbat, Ádámot — törvényes utódaivá, örököséivé tegye.²⁰

A két naplóbejegyzésnek a csalódott és dühös hangvétel mellett egy másik sajátossága is van: különbözik a diárium napi eseményeket rögzítő jellegétől, mivel egyedi módon évekként korábbi eseményekre utal vissza. Mindezek azt mutatják, hogy Wesselényi számára a gyermekek törvényesítésének sikertelensége egy régóta tartó lelki problémát jelentett, amelyet az anyák nála tett látogatása hozott felszínre. Egy másik megközelítéshez vezet az a kérdés, vajon a báró — naplóvezetési szokásaival ellentétben — miért írta le az évekként korábbi eseményeket? Két évvel korábban, 1836 áprilisában, Otto Wurmbrandt-tal vívott párbaja előtt egy rövid végrendeletet készített,²¹ amelyben kéziratait és beszédeinek írott változatát Kölcsey Ferencre és Bártfay Lászlóra hagyta, s rájuk bízta, hogy halála után kiadják az arra alkalmasnak találtakat. Végakaratóban naplóiról is intézkedett: „Írásaim közt fogjátok Napi jegyzésimet, ’s Naplóimat is tanálni. Üldözés ’s rágalom csoportoson érte napjaimat; emlékemet tisztán adni át a’ jelen ’s jövő kornak

---

18 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 173. Wesselényi Miklós végrendelete, 1848. március 25. Ebben a végrendeletben már nem szerepel kedvezményezettként Wersényi Károly, ennek okát az apjával való kapcsolatának tárgyalásánál részletesen kifejtem.

19 Szántó Zsuzsanna 1828. január 15-én ment hozzá Ágy Ferenchez, Molnár Borbála 1831. január 23-án lett Nagy Ferenc felesége, Salamon Terézia pedig 1833. február 12-én házasodott össze Kovács Mártonnal. A két vonatkozó naplófeljegyzésben nem szereplő Réti Borbálát 1836. január 10-én eskették össze Pálfi Ferencel. Daróczi Erzsébet és Springer Jozefa vélhetően elköltöztek Zsibórol, mivel a későbbiekben nem szerepelnek a zsidói anyakönyvekben. ANR DJS PRJ reg. nr. 632. 1., 4., 6., 26. fol.

20 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 129. Wesselényi Miklós naplója, 1838. június 19. és 1838. június 23. Fiai közül csak a fenti hármat tartotta méltónak arra, hogy törvényesítse, negyedik fiáról, Lászlóról 1838. június 19-i naplóbejegyzésében azt írta, hogy „igen keveset ígér”.

21 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 129. Wesselényi Miklós naplója, 1836. április 19. A párbajról ld. *Trócsányi Zsolt*: Wesselényi Miklós. Bp., 1965. 371–373. p. (a továbbiakban: *Trócsányi*, i.m.)

— azt hiszem — igazság ’s helyesség iránti kötelesség, és ezt reatok bizom.”²² A báró zsigódi jobbágylányoktól született gyermekei már 1835. évi erdélyi perekben előkerültek, a vádiratban ugyanis a zsigódi jobbágyok kihallgatása során szerzett információkat felhasználva ott találjuk a házasságon kívül született gyermekek nemzését is a vádak között.²³ Kicsapongó magánéletének egyes részletei vélhetően közismertek lehettek, gyermekeit közeli baráti köre minden bizonnyal ismerte, az viszont nem bizonyos, hogy a közvélemény mennyit tudott róluk.²⁴ Ahogy Takács Péter hangsúlyozta, Wesselényi naplójában a letisztázott, jól olvasható, publikálásra előkészített, valamint a minimális információt tartalmazó bejegyzések váltakoznak egymással.²⁵ Az ominózus feljegyzések az előbbiekhöz tartoznak, így az 1836. áprilisi rövid végrendelet alapján elképzelhető, hogy a fenti naplóidézett sajátossága a lelki okok mellett a védekezésben, becsületének tisztázásában gyökerezik, és már abban a tudatban írta le gondolatait és érzéseit, hogy azokat egyszer majd megismeri a nyilvánosság.

Gyermekei iskolás koruk előtt a zsigódi udvarban nevelkedtek Kelemen Benjámin felügyelete alatt. A fiúk nevelésében, illetve a jószágigazgatónak küldött utasításokban Wesselényi saját neveltetésének mozzanatai köszönnek vissza. Az apa nagy hangsúlyt fektetett fiai fizikumának fejlesztésére, a lovaglásra és az úszásra, nagyobb korukban a vívásra.²⁶ Nagy jelentőséget kapott a pedagógiai programban az idegen nyelvek ismerete is: 1836. szeptemberében Wesselényi Ferenc révén egy Károllyal és Istvánnal egykorú francia fiút akart küldeni Zsigóra azért, hogy a fiúk vele beszélgetve könnyen elsajátítsák a francia nyelvet.²⁷ Terve mögött felfedezhetjük saját neveltetésének párhuzamát: 1808-ban Wesselényi nevelője, Tőkés János külföldi tanulmányútjáról egy francia és egy olasz fiút akart hazaküldeni

---

22 Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára Jog. Pol. 4-r. 10. sz. Wesselényi Miklós levele Bártfay Lászlóhoz, 1836. április 19.

23 *Trócsányi*, i.m. 319. p. A vádlevelet közli: *Kardos*, i.m. 411–414. p.

24 *Priszlinger*, i.m. 223–224. p.

25 *Takács Péter*: Wesselényi Miklós szétzilált naplója. In: A személyes történelem forrásai. A Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára évkönyvei, 20. kötet. Nyíregyháza, 2014. 19. p.

26 Wesselényi nevelésének a fizikumra vonatkozó elemeihez ld. *Kárpáti Attila István*: Wesselényi Miklós és az árvízi hajós. In: *Fons*, 22. évf. (2015) 3. sz. 344–349. p.

27 A báró úgy tudta, hogy Wesselényi Ferenc elvitte a fiút Zsigóra, azonban Kelemen leveleiből kiderül, hogy erre nem került sor. ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 158. Wesselényi Miklós levele Kelemen Benjáminhoz, 1836. szeptember 1. és 1836. szeptember 24.

tanítványa mellé, hogy megtanítsák őt anyanyelvükre.²⁸ Az apa számára a német nyelv ismerete kulcsfontosságú szerepet töltött be fiai és leányai nevelési programjában. „Rea nézve a’ Német nyelvnek csak mellékes és theoretisch tanulása nem elégséges, erre neki nagy, leg nagyobb szüksége lesz” — írta Károly további tanulmányait tárgyalva Kelemennek.²⁹ A német nyelv elsajátítását elősegítendő a jószágigazgató javaslatára 1837 júliusában mindhárom fiú Nagyszébenben töltötte a nyári iskolai szünetet. Egy ügyvéd családjánál kaptak szállást, ahol csak német szót hallottak, emellett egy Böhme nevű tanárhoz jártak naponta németórákat venni.³⁰ 1844-ben, amikor az apa István és László mellé keresett nevelőt, az alkalmasság egyik legfontosabb kritériuma az volt, hogy a jelölt kiválóan írjon és olvasson németül.³¹ Leányai német nyelvtudását hasonlóan fontosnak tartotta, s gyakran a gyakorlás kedvéért németül írt nekik.³²

A gyerekek minél jobb taníttatása mellett Wesselényi szerette volna, ha fiai egy általuk választott mesterséget is kitanulnak „azért hogy ez az életre valóságra ’s abból folyó függetlenségre igen hasznos sőt szükséges.”³³ 1838 júniusában írt végrendeletében a polgári karriert irányozta elő fiai számára, s a kijelölt gyámoknak kikötötte, hogy tanulmányaik befejeztével mindhárom fiúnak egy szabad királyi városban vásároljanak ingatlant: „Mint városi szabad polgárok előtt oly pálya nyílhat meg számukra, meljen be bizonyíthatják, hogy az én vérem folj

28 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 105. Tökés János levele Cserei Helénához, 1808. február 10.

29 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 158. Wesselényi Miklós levele Kelemen Benjáminhoz, 1836. szeptember 1.

30 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámin levele Wesselényi Miklóshoz, 1837. július 16.

31 A Szász Károly által javasolt nevelőről így ír: „Ő igen ügyes ’s becsületes ember lehet, de olly egyén, ki még csak németül sem tud, sőt csak nem is ért, — hitem szerint — talán bármi lehetne inkább, mint a’ mostani kornak socialis, polgári ’s tudományos kellékeit ’s kívánatit fölvéve, nevelő...” ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 7. kötet. Szász Károlyhoz, 1844. július 11.

32 „Liebe Kati! Ich schreibe dir deutsch, damit du auch wieder einmal deutsch antworten sollst; denn wie gerne ich auch sehe, daß du ungarisch gut und gerne schreibst, und wie sehr es mir auch mißfallen möchte, wenn dieses nicht so wäre, so wünsche ich doch sehr, daß Ihr beyde gut deutsch schreiben sollt.” ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 7. kötet. Wersényi Katalinhoz, 1844. augusztus 3.

33 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 158. Wesselényi Miklós levele Kelemen Benjáminhoz, 1836. szeptember 1.

ereikben, mire hogy őket a Magyarok Istene segittse, forro ohajtásom s atyai áldásom!”³⁴

Az öt házasságon kívül született Wersényi gyermek közül egyedül Károly nem szerepel az 1848-ban kelt második végrendeletben. Érdemes ezért — megtörve az életkori sorrendet — legelőször vele foglalkozni. Ezt követően a másik két fiú, István és László neveltetésére térek át, mivel Károlyhoz hasonlóan az ő esetükben is felismerhetők Wesselényi saját neveltetésének mintái. Két lányát, Rozáliát és Katalint az apa Tänzer Lilla pedagógiai szakértelmére bízta, esetükben a fiúnál megfigyelhető pedagógiai befolyást és hasonlóságot nem fedezhetjük fel.

Wersényi Károly

Wesselényi és Molnár Borbála második gyermekeként 1826. március 6-án jött világra Wersényi Károly. A gyerekek közül ő volt az első fiú, keresztszülei Sárközi József és Opris Mária zsidói jobbágyok voltak.³⁵ Még a zsidói nevelkedés alatt vele kapcsolatban Wesselényi a nyelvtanulás mellett a rajzolás tanítását bízta Kelemenre, a fiú fizikumának fejlesztésében pedig az úszás, a vívás és a lovaglás játszott fontos szerepet. Az apa mindemellett egy korábbi kérését felelevenítve meghagyta, hogy Károly kezdjen el leveleket írni neki.³⁶ 1837-ben a Nagyszébenben töltött nyári szünet alatt Kelemen három feladatot adott a fiúnak: a német nyelv, a rajzolás és az úszás tanulását és gyakorlását. Ekkor találkozunk először nevelője, Máté József nevével, aki ekkor kivételesen mindhárom fiú felügyeletét ellátta, s minden bizonnyal már Zsibón is Károly mellett volt. Apja utasításának eleget téve Károly a nyomdász mesterség elsajátítása mellett döntött, a jószágigazgató pedig a fiú tanulmányainak városában, Kolozsváron, a Református Kollégium Barra Gábor által vezetett nyomdájában helyezte el őt.³⁷ A Wesselényihez írt rövid beszámoló szerint a fiú nagy hasznát vette a nagyszébeni nyárnak: Böhm

---

34 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 173. Wesselényi Miklós végrendelete, 1838. június 22.

35 ANR DJS PRJ reg. nr. 632. 7. fol. Merényi-Metzger Gábor tévesen április 6-át jelölte meg Károly születési időpontjaként. *Merényi-Metzger*, i.m. 26.

36 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 158. Wesselényi Miklós Kelemen Benjáminhoz, 1836. szeptember 1. és 1836. szeptember 24. Wesselényi Kelemenhez küldött, 1836. szeptember 29-én kelt levele alapján Károly 1836 szeptemberének végén írta első levelét apjához, azonban az nem maradt fenn a levelezési anyagban.

37 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámint levele Wesselényi Miklóshoz, 1837. július 16. Barra Gábor a korszak híres litográfusa volt, többek között Barabás Miklóst is tanított.

németóráin kitűnt társai közül szorgalmával és tudásával, és rajztudása is sokat fejlődött.³⁸

1837. november elején Kelemen elhozta a fiút Nagyszzebenből, hogy a Kolozsvári Unitárius Kollégium falai között folytassa tanulmányait.³⁹ Egy hónappal később a jószágigazgató az alábbiról volt kénytelen tudósítani Wesselényit: „Károly kezdett volt származási rangjáról, jövődei értékeiről ábrándozni s tanulását csak mellék foglalatosságnak venni, de csupán egyszer e tárgy fölött néki tartott nyilatkozásom egyszerre elébbi utjába állítá...”⁴⁰ Kelemen még idejében észrevehette a problémát, hiszen 1838 februárjában Károly megírta apjának félévi eredményeit, amelyek között dicséretes és kiemelkedő is volt. A tantárgyak mellett a Wesselényinek oly fontos vívásban való fejlődéséről is beszámolt: „A’ vívásban merény vagyok. Tanítomot meg verem kicsiny létemre, — kardal még nem tanulok, jól lehet meg tanultam a’ fogásokot látásból.”⁴¹ A félévi beszámolóban tett ígéretét betartva 1838 augusztusában már kizárólag eminens év végi eredményeiről tudósította apját németül írt levelében. A nyári szünet alatt Kolozsváron tovább csiszolta német nyelvtudását, valamint Stephan Schnell mellett megkezdte az asztalos és az esztergályos mesterség elsajátítását.⁴²

A forrásokból nem derül ki egyértelműen, mikortól volt Máté József nevelőként Károly mellett. 1838. november 30-án — legalább egy évvel felfogadása után — írta első levelét Wesselényihez. A báró 1838. november elején felkérte régi barátját, Bölöni Farkas Sándort, hogy felügyelje Károly nevelését és tanulmányait.⁴³ Máté beszámolója szerint tanítványával együtt hetente kétszer látogatást tettek Bölöninél, aki kiegészítő tankönyvekkel látta el a fiút, és vélhetően

---

ta. Ld. Barabás Miklós önéletrajza. Sajtó alá rendezte, az előszót és a jegyzeteket írta: Banner Zoltán. Kolozsvár, 1985. 33–34. p.

38 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámin levele Wesselényi Miklóshoz, 1837. szeptember 17.

39 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámin levele Wesselényi Miklóshoz, 1837. november 3.

40 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámin levele Wesselényi Miklóshoz, 1837. december 27.

41 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 155. Wersényi Károly levele Wesselényi Miklóshoz, 1838. február 22.

42 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 155. Wersényi Károly levele Wesselényi Miklóshoz, 1838. augusztus 26.

43 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 160. Wesselényi Miklós levélmásolatainak kivonatai. Bölöni Farkas Sándorhoz, 1838. november 5.

ellenőrizte is tudásának alaposágát. A nevelő szerint Károly kitűnt társai közül a tanulmányok terén, s Bölöni Farkas Sándor segítségével köszönhetően a retorikában is szépen fejlődött. A nevelő nagy hangsúlyt fektetett a fiú erkölcsi nevelésére, ami meglátása szerint eredményes volt, hiszen — ahogy Wesselényinek írta — Károly „becsüli a Jót ’s Szépet magába — tiszteli másban is.”⁴⁴ 1839 januárjában az apa arra kérte Bölönit, hogy 13 éves fia tanulmányaiban szenteljen nagyobb figyelmet a matematikának.⁴⁵ Ennek oka minden bizonnyal az lehetett, hogy Károly a mérnöki hivatást választotta.⁴⁶

Bölöni Farkas Sándor hatásáról csupán egy fennmaradt levél áll rendelkezésre 1841 márciusából. Kelemen rendszerint arról tudósította Wesselényit, hogy Károly tanulmányi és jellembeli fejlődése jól halad, az Unitárius Kollégium jelmondatának megfelelően „*musis et virtutibus él*”.⁴⁷ Bölöni a nevelővel és Kelemennel ellentétben nem sikerről számolt be barátjának, ugyanis jónak látta megfeddni Károlyt: „A fiu nem rossz, sok esze van, de kissé léha ’s változó. Nem tud huzamosan valamely tárgyban maradni... De leczkézésemről most ne emlékezz neki, mert időt szabtam szilárdabbul viselete elvárására, oly hozzáadással, hogy ha nem sikerül, akkor feljelentem neked. De a fiu hajtható ’s fogékony.”⁴⁸

Bölöni Farkas Sándor 1842. február 2-án bekövetkezett halálával Károly elvesztette neveltetésének felügyelőjét.⁴⁹ Ezt követően egy ideig vélhetően Kelemen látta el ezt a feladatot. A fiú 1841 óta már következetesen készült a mérnöki pályára, azonban a jószágigazgató beszámolója szerint mentora halálát követően tanulmányait elhanyagolta, s választott hivatásával kapcsolatban is hezitált. Ká-

---

44 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 145. Máté József levele Wesselényi Miklóshoz, 1838. november 30. és 1838. december 22. Sajnos Bölöni szerepéről és tevékenységéről nem árulnak el sokat a fennmaradt források. Wesselényi levélmásolati könyveiben többször is találkozunk hozzá írt levéllel, annak tartalmát azonban a báró nem jegyezte le.

45 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 160. Wesselényi Miklós levélmásolatainak kivonatai. Bölöni Farkas Sándorhoz, 1839. január 1.

46 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámint levele Wesselényi Miklóshoz, 1839. április 13.

47 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámint levele Wesselényi Miklóshoz, 1838. december 27.

48 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 133. Bölöni Farkas Sándor levele Wesselényi Miklóshoz, 1841. március 17.

49 Az elhunyt Kelemen Benjámint nevezte meg végrendelete végrehajtójaként. Bölöni Farkas Sándor végrendeletéhez és hagyatékának jegyzékéhez ld. Biblioteca Academiei Române, Colecții speciale. Ms. 1931–1935.

roly Kelemennel szemben is egyre barátságtalanabban viselkedett, bár a jószáigazgató mindezeket „gyermeki gyengeségének” tulajdonította.⁵⁰

A források hiányában az apa és fia közötti kapcsolat a kolozsvári tanulmányok időszakában nehezen rekonstruálható. A báró levélmásolati könyveiben többször is találkozunk Károlyhoz írt levéllel, azonban ezek tartalmát még kivonatolva sem jegyezte le. Első hozzá írt levele 1842 márciusából maradt fenn, ennek tartalma alapján Wesselényi is észrevette a fiún a változást. Károly megírta neki félévi osztályzatait, amelyek Kelemen idézett beszámolója alapján a korábbinál rosszabbak lettek, s ezért a fiú — apja szerint — tanárait okolta. A báró figyelmeztette arra, hogy ne vonja kétségbe oktatói döntéseit, pótolja be tanulmányi elmaradását, továbbá — levelei keltezési és postára adási időpontjának eltérése apropóján — megírta neki a hazugságról alkotott nézeteit.⁵¹ Az apai feddés mellett Kelemen is megintette a fiút, s úgy vélte, sikerült visszatéríteniük Károlyt a helyes útra.⁵²

1842 nyarán Károly befejezte tanulmányait a kolozsvári Unitárius Kollégiumban, s a mérnöki pálya helyett a bányászatot akarta hivatásának választani. Pályájának tervét Kelemen Benjámín dolgozta ki: eszerint mielőtt a bányászattal kezdene el foglalkozni, ősszel megkezdéné stúdiumait a Marosvásárhelyi Református Jogakadémián Dósa Elek professzor felügyelete alatt, majd a második évtől kezdve a királyi táblán szerezne gyakorlatot. Emellett a tanév végeztével csatlakozna Brassai Sámuelhez, aki be akarta járni a magyarországi bányavárosokat, így választott hivatásában is gyarapodhatna tudása.⁵³ „Hogy Károlynak bányászatra van kedve, nem szomorít ugyan, de nem is nagyon örvendeztet. Az egy előttem oly ismeretlen, ’s reám nézve idegen pálya, melyen velem érintése vagyis egybekötése nem lehet” — írta válaszában Wesselényi, s Kelemen javaslatát elfogadva megkereste Dósát, hogy vállalja el a fiú nevelésének felügyeletét.⁵⁴

---

50 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámín levele Wesselényi Miklóshoz, 1842. február 18.

51 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 160. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 1. kötet. Wersényi Károlyhoz, 1842. március 10.

52 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámín levele Wesselényi Miklóshoz, 1842. március 21.

53 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámín levele Wesselényi Miklóshoz, 1842. június 25.

54 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 160. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 1. kötet. Kelemen Benjámínhoz, 1842. július 9.

Ugyan Brassai tervezett magyarországi utazása végül elmaradt, a nyári szünetben magával vitte Károlyt a Radnai-havasok és a Cibles-hegység bejárására.⁵⁵

„Károlyt már a Tekintetes Kelemen Úr ajánlására, azon érzéssel idveztettem, mely apja eránt el annyira el kötelezett indulatim méj és mindég eleven érzetének természetes szüleménye volt” — írta Wesselényinek a marosvásárhelyi profeszszor, elfogadva a felkérést.⁵⁶ Károly 1842 őszén kezdte meg marosvásárhelyi tanulmányait, s apja rendszeres értesítést kért tőle haladásáról.⁵⁷ Az 1842. márciusi levélhez képest lényegesen bensőségebbek és pozitívabb hangvételűek azok, amelyeket az első hónapokban Wesselényi a Dósa felügyelete alatt álló fiúnak küldött. A báró elsősorban ezen életszakasz meghatározó voltára hívta fel fia figyelmét mind a tanulmányok, mind pedig a társasági élet és a szellemi-erkölcsi fejlődés terén. Kérte őt, hogy ne csupán a tanulásra fordítson időt, hanem minden nap olvasson, nemcsak „valami jó könyvet”, hanem a *Pesti Hírlapot* és az *Erdélyi Híradót* is, valamint ismerkedjen meg Moós István marosvásárhelyi ügyvéddel.⁵⁸ Wesselényi egyre elégedettebb lett fia leveleinek tartalmával és stílusával: amíg korábban több alkalommal is szóvá tette Károlynak levelei hibáit és azt, hogy ritkán ír neki, 1843 januárjában a fiú írásának bensősége és őszintesége feltett örömeinek adott hangot.⁵⁹ Az apai elégedettség, valamint az apa-fiú kapcsolat levelekből élénk tűnő javulása mellett Wesselényi szeretett volna minél többet megtudni kamaszodó fiáról. „Keserű ’s bajos is, midőn azokat, kiknek sorsa közel érdekel, ’s tőlünk függ, nem ösmerhetjük ’s következőleg nem tudhatjuk a’ veleki bánásmódnak minő irányt kellessék adni. Fejlődni kezdő ifjut ezen átalakulás

---

55 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámín levele Wesselényi Miklóshoz, 1842. július 13.

56 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 135. Dósa Elek levele Wesselényi Miklóshoz, 1842. július 27.

57 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 160. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 1. kötet. Wersényi Károlyhoz, 1842. október 9.

58 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 160. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 1. kötet. Wersényi Károlyhoz, 1842. november 26. Moós István védte Wesselényit az 1835-ben ellene indított erdélyi perben. Védőügyvédi tevékenységéhez és az erdélyi perhez ld. *Trócsányi*, i.m. 317–338. p.

59 „Múlt hó 26ki igen talpra esett leveledet örömmel vettem. Ezen öröömöt nem fogod kevesíteni az által, ha nekem mint legjobb barátodnak, nyíltan megírod, hogy ha azon leveledet másnak segítése által, vagy mást utánozva irtad. Ily nyílt sziv előttem becsesebb, mint azon tehetség: olly jól ’s eddigi leveleidnél annyival jobban irni.” ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 160. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 2. kötet. Wersényi Károlyhoz, 1843. január 22.

szakában távolból 's csak leveleiből bajos ösmerni" — írta Dósa Eleknek, akit arra kért, ne csak Károly tanulmányairól, hanem jellemvonásairól is írjon neki.⁶⁰

Tavasszal Wesselényi ismét rossz híreket kapott Károly felől. A fiú gyermekkorában elsősorban Kelemen Benjáminka támaszkodhatott — egy ideig vélhetően a jószágigazgató családjánál nevelkedhetett —, s ahogy láttuk, kettejük kapcsolata egyszer már egy rövid időre megromlott.⁶¹ 1843 májusában Kelemen azt halotta a Wesselényi-birtokokhoz tartó Galacon (Galacfalva), miszerint Károly azt terjeszti, hogy apja „Prof. Dósának irt levelében föl szabadította ötöt a töllemi függéstől”. A fiú viselkedése mélyen megbántotta Kelemen, azonban ekkor még megbocsátott neki.⁶² Mivel az apa a Károlynak tulajdonított állításban két jellembeli hibát is látott — a hazugságot és a hálátlanságot —, megkérte Károly galaci vendéglátóit, írják meg neki pontosan az elhangzottakat.⁶³ Nem sokkal később egy újabb aggodalomra okot adó levelet kapott a báró: fia egy diáktársa társaságában el akart utazni a pozsonyi országgyűlésre. Wesselényi nem engedélyezte az utazást, ugyanis véleménye szerint Pozsony rossz hatással van egy fiatalember erkölcsére, emiatt egy felnőt, arra alkalmas kísérőre van szüksége.⁶⁴

1843. július 7-én kelt levelével együtt a báró elküldte Dósának a fiával való levelezését annak érdekében, hogy a professzor jobban megismerje Károlyt. A fiú Kelemennel kapcsolatos Galacon tett kijelentése igaznak bizonyulhatott, mivel Wesselényi a marosvásárhelyi professzoron keresztül üzent Károlynak, hogy a fiú addig nem fog tőle levelet kapni, amíg meg nem javul. A siker elérése érdekében szabad kezet adott Dósának, s megkérte arra, hogy a fiú két jellemhibáját, a léhaságot és a gyakori hazudozást próbálja meg helyrehozni.⁶⁵ Még ugyanazon

---

60 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 160. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 2. kötet. Dósa Elekhez, 1843. március 4.

61 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 161. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 3. kötet. Dósa Elekhez, 1843. július 7.

62 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjáminka levele Wesselényi Miklóshoz, 1843. május 13.

63 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 161. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 3. kötet. Kelemen Benjáminkahez, 1843. május 28.

64 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 161. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 3. kötet. Wesselényi Károlyhoz, 1843. június 8.

65 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 161. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 3. kötet. Dósa Elekhez, 1843. július 7.

a napon Kelemennek is írt — aki hozzá hasonlóan megszakította a kapcsolatot Károllyal —, s arra kérte őt, küldje el a fiúval való levelezését Dósának.⁶⁶

A levelezési kapcsolat ideiglenes megszüntetésében a fiúk nevelésében látható általános vonásokhoz hasonlóan Wesselényi saját neveltetésének mintáját fedezhetjük fel. A probléma megoldása analógiát mutat azzal, ahogy édesapja, id. Wesselényi Miklós kezelte fia engedetlenségét és hazugságát, amikor az Újfalvi Sándor emlékirataiban felidézett vizsgáztatás alkalmával fia nem felelt őszintén, tudásának megfelelően a kérdésekre, hanem csendben maradt. Az *Emil, avagy a nevelésről* című pedagógiai munkában található javaslatnak megfelelően apja bezárta őt egy helyiségbe, s megszakított vele minden kapcsolatot egészen addig, amíg belátta hibáját, és bocsánatot kért tőle.⁶⁷ Mindazonáltal Wesselényi kifejezetten ellenezte azt, hogy Kelemen is megszakította a kapcsolatot Károllyal, hiszen ehhez meglátása szerint csak neki, az apjának van joga. Arra kérte Kelemen, hogy ezután is viselje a fiú gondját, ahogy korábban, még ha nem is a régi, szereteten alapuló kötődés, hanem az emberbaráti kötelesség miatt, és legyen rendszeres kapcsolatban Dósával.⁶⁸

A Károlyról szóló hírek azonban továbbra sem oszlatták el Wesselényi aggodalmait. Ugyan Dósa beszámolója szerint a fiú a nyarat tanulással töltötte, Kelemen Benjámint a marosvásárhelyi professzor levelével egy időben kapott híreket Galacról, miszerint Károly „csak rosz esmeretséget szerzett ’s jelleméről rosz véleményt hagyott maga után.”⁶⁹ A tanácstalan báró újból Dósa segítségét kérte abban, mit tegyen, s hogyan viselkedjen a fiúval szemben.⁷⁰

Wesselényi ugyan tartotta magát ahhoz, hogy nem ír levelet a fiúnak, azonban kérését intézett Dósához, hogy Károly a karácsonyt Zsibón tölthesse.⁷¹ A fiú 1843.

---

66 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 161. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 3. kötet. Kelemen Benjámint, 1843. július 7.

67 *Kárpáti Attila Isván: Ember az anekdoták mögött. „Hóstittek” és gyászunka Wesselényi Miklós gyermek- és ifjúkorában.* In: Kút: az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola kiadványa. XIII. évf. (2014) 1. sz. 23–26. p.

68 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 161. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 3. kötet. Kelemen Benjámint, 1843. július 7.

69 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámint levele Wesselényi Miklóshoz, 1843. augusztus 7.

70 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 161. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 4. kötet. Dósa Elekhez, 1843. október 13.

71 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 161. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 4. kötet. Dósa Elekhez, 1843. december 10.

december 21-én megérkezett hozzá, s egy levelet vitt magával a marosvásárhelyi professzortól, amit Wesselényi nem tudott mire vélni. „... az ellene e’ napokban támasztott azon vádakra nézve, mellyeknek kinyomozása után illetőleg látni, magamat csak akkor erezhethném elég erősnek, mikor a’ dolog valódi állásáról tiszta tudásom lenne” — írta a marosvásárhelyi professzor a különös üzenetben.⁷² Kelemen Benjámint türelemre intette Wesselényit. Tanácsa szerint a másik hibáinak őszinte feltárása a baráti kapcsolatra jellemző, így a Károllyal való beszélgetés révén bizalmas viszony alakulhat ki az apa és fia között, s kiderülhet, hogy mit követett el a fiú.⁷³ De a baráti tanács sem tudott segíteni a helyzeten, s a meggyengült egészségű apa elkeseredetten írta válaszában: „A’ mennyit már önszája valomásából is tudok, roszzabb mint csak képzelni is tudtam. Hogy illyetén csapás is legyen reám mérve, nem hittem, ’s valóban bajosan is tudom e’ csapás sulyát birni, ’s testi lelki erőmet érzem alatta roskadni.”⁷⁴

Károly 1844 januárjának elején visszatért Marosvásárhelyre, s Wesselényi újév napján megírta Dósának mindazt, amit fia elmondott neki. Többszöri rákérdezés után Károly végül bevallotta, hogy ellopott tizenegy könyvet és néhány kötés dohányt az iskolából, a nyomdából betűket vitt el, továbbá egy levelet is hamisított, és adósságokba keverte magát. Wesselényi két lehetséges utat látott a fiú előtt: mivel a szégyen miatt nem maradhat Erdélyben, vagy induljon el asztalos legényként vándorútra, vagy katona lesz belőle. Az elkeseredés és a csalódottság mellett a megvetés is kiérződik soraiból. Jól mutatja ezt, hogy levelében nem írja le sem a lopni, sem a tolvaj szavakat, hanem azok helyét szaggatott vonallal jelöli.⁷⁵ Dósa válaszában bírói szemszögből vizsgálta a fiú tetteit, s azok mögött a gyermekkori hiányosságokat látta, aminek következtében meglátása szerint nem alakult ki Károly erkölcsi érzete. Amint az a marosvásárhelyi professzor vizsgálódása során kiderült, a fiú a megszokottól eltérően nem adta el az

---

72 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 135. Dósa Elek levele Wesselényi Miklóshoz, 1843. december 14.

73 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámint levele Wesselényi Miklóshoz, 1843. december 24.

74 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 161. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 4. kötet. Kelemen Benjámint-hoz, 1843. december 28.

75 „Egy fiatal korhellel, léhával, hazuggal ’s háládatlannal mikint kelljen bánni, erre készen voltam, de hogy egy --- kimondani is borzadok, ’s épen egy illy fiammal mit tegyek, illy esetnek lehetsége kívül lévén minden képzeletim ’s fogalmim körén... Igaz, hogy most széles e’ világon alig tudok valakit, kivel egy fedél alatti léttől inkább borzadnék, mint az övétől.” ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 5. kötet. Dósa Elekhez, 1844. január 1.

ellopott tárgyakat; a könyveket beköttette és közszemlére tette a szobájában, a dohányt elosztogatta barátai között, a betűkkel pedig minden könyvbe saját nevét nyomtatta, majd azoknak külön tartót készített, és sajátjaként dicsekedett azokkal. Dósa a fiú tetteit nem lopásnak, hanem hiúságból fakadó ifjonti botlásnak tekintette, s a könyvek árának megtérítése mellett megpróbálta elintézni, hogy az ügyből ne legyen komolyabb eljárás, és Károly folytathassa tanulmányait.⁷⁶ Wesselényi mindezek ellenére megbocsáthatatlannak tartotta fia tetteit, és a helyzetet reménytelennek látta: „a’ ki lopott, ki levelet hamisított, abból lehetséges, hogy még talán minden válhatik, ’s még minden lehet, de Wesselényi fia többé nem.”⁷⁷ Jóváhagyta Dósa kártérítési intézkedéseit, aki március elején arról értesítette őt, hogy kifizette a károsultakat, és Károly a korábbinál szorgalmasabban folytatja tanulmányait.⁷⁸ Az apa azonban nem tudott túllépni az általa szégyenként megélt eseményeken, s fia tettét annyira szörnyűnek tartotta, hogy nemcsak lelki problémáit, hanem szeme állapotának romlását is neki tulajdonította.⁷⁹

Ahogy Dósának írt leveleiben Wesselényi kifejtette, bár elfogadta Károly döntését, nem értette, miért maradt tetteinek és szégyenének színhelyén. A kártérítés rendezése után két héttel viszont a fiú kénytelen volt távozni Marosvásárhelyről, ugyanis újra lopást követett el. Dósa ez alkalommal már csupán abban tudta felajánlani segítségét a bárónak, hogy Károly elbocsátás nélkül hagyja el iskoláját, és a mielőbbi távozás érdekében megkereste Bíró Miklós galaci gazdasztet. Wesselényinek rendeznie kellett a fiú tartozásait, mivel a lopás mellett apja leveleit és nevét biztosítékként felhasználva adósságokba keverte magát.⁸⁰ Az apa korábbi ígéretének megfelelően úgy döntött, hogy Károlyt katonának adja, s megbízta Bíró Miklóst, hogy fogja őt munkára.⁸¹ Bírónak továbbá a fiú galaci tartózkodása alatt naplót kellett vezetnie Károly viselkedéséről és tetteiről, s azokról hetente be kellett számolnia Wesselényinek. Mindemellert a báró meghozta súlyos végső döntését is: „én tőle azon nevet, mellyet neki jó remény fejében adtam, de a’ mellyet ő meggyalázott, ’s tehát maga eljátszodott, tőle elveszem: Wersényi

---

76 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 135. Dósa Elek levele Wesselényi Miklóshoz, 1844. január 11.

77 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 5. kötet. Dósa Elekhez, 1844. február 2.

78 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 135. Dósa Elek levele Wesselényi Miklóshoz, 1844. március 4.

79 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 5. kötet. Dósa Elekhez, 1844. március 15.

80 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 135. Dósa Elek levele Wesselényi Miklóshoz, 1844. március 18.

81 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 6. kötet. Dósa Elekhez, 1844. március 24.

Károly többé nincs, a nyomorult ezentúl anyja nevét viselendi.”⁸² A vérségi köteleket azonban továbbra is elismerte, s nem mondott le apai jogairól és arról, hogy döntsön a fiú sorsáról.⁸³

Wersényi Károly életének további alakulásáról Bíró Miklós és Kelemen Benjámín leveleiből értesülünk, s Wesselényi rajtuk keresztül üzent neki. 1844 júniusában a jószágigazgatónak írt levelében Károly azt kérte, hogy korábbi terveinek megfelelően a báró engedje el Selmecbányára, és támogassa bányászati és erdészeti tanulmányait.⁸⁴ Nem sokkal később azonban meggondolta magát, és korábbi mesterségét folytatva asztalosként akart dolgozni.⁸⁵ Végül 1844 decemberében a jószágigazgató testvére, Kelemen Elek közbenjárásával egy brassói asztalosmesterhez került,⁸⁶ ahonnan fél évvel később, 1845 júliusában egészségének megrömlésére hivatkozva eljött.⁸⁷

Ahogy a fennmaradt forrásokból kiderül, Wesselényi és Károly kapcsolata nem volt felhőtlen, bár az apa 1836 júniusában írt két naplófeljegyzése alapján méltónak tartotta legidősebb fiát arra, hogy törvényesítse. Leveleiben a marosvásárhelyi első hónapok kivételével Wesselényi többször is erkölcsi helyreigazítást adott a fiúnak, amiből bizonyos fokú elégedetlenségre következtethetünk. Viszonyukat tovább rontották Károly marosvásárhelyi tettei, s a bárót erkölcsfelfogásából származó lelki problémái arra vezették, hogy megfossa őt a Wersényi névtől. Ezt követően Wesselényi csupán a vér szerinti kapcsolatot tartotta szem előtt. A második marosvásárhelyi eset után Kelemen egyik levelében találkozunk egy olyan utalással, miszerint tetteiből ítélve Károly nem a báró fia.⁸⁸ 1845 augusztusában Wesselényi megbizonyosodott arról, amit korábban már több forrás-

---

82 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 6. kötet. Bíró Miklóshoz, 1844. április 14.

83 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 8. kötet. Bíró Miklóshoz, 1844. október 30.

84 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámín levele Wesselényi Miklóshoz, 1844. június 28.

85 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 8. kötet. Bíró Miklóshoz, 1844. október 30.

86 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámín levele Wesselényi Miklóshoz, 1844. december 11.

87 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Wersényi Károly levele Wesselényi Miklóshoz, 1845. július 17.

88 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámín levele Wesselényi Miklóshoz, 1844. április 1.

ból is hallott: Károly az egyik lovásza, Tomuc Mitruj gyermeke.⁸⁹ Mindazonáltal továbbra is Károly gyámjának tekintette magát, s terve szerint egy bécsi mérnök mellé adta volna őt.⁹⁰ Ugyan Kelemen először egyetértett a javaslattal, pár nappal később testvére révén értesült Károly újabb brassói tetteiről. Bár ezeket nem írta meg részletesen Wesselényinek, nem vállalta a fiú további támogatását, s erre kérte barátját is.⁹¹ A báró azonban nem mondott le gyámként játszott szerepéről, s utasította Károlyt, hogy küldje vissza a tőle kapott leveleket, és menjen vissza Brassóba asztalosnak. Figyelmeztette: ha a fiú továbbra is korábbi életmódja szerint él, akkor nemcsak nem fog gyámként törődni vele, de el is fogatja, hogy Marosvásárhelyen feleljen tetteiért a törvény előtt.⁹²

Károly sorsáról nem tudunk meg továbbiakat a Wesselényihez kötődő forrásokból, mivel 1846 augusztusa után nem szerepel többet a báró levelezésében. Édesanyjával, Molnár Borbálával együtt nevét ott találjuk Wesselényi 1838. évi végrendeletében a Wersényi gyerekek között, azonban a kitagadás miatt az 1848-ban készített testamentumban már nem szerepel közöttük.⁹³ Gyászjelentése szerint huszárként részt vett a szabadságharcban, majd községi jegyző és törvényszéki tisztviselő lett, és 1887-ben hunyt el.⁹⁴

---

89 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 164. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 14. kötet. Kelemen Benjáminhoz, 1845. augusztus 14.

90 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 164. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 14. kötet. Kelemen Benjáminhoz, 1845. augusztus 28.

91 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámin levele Wesselényi Miklóshoz, 1845. szeptember 2. A fiú Dósát és Wesselényit is megfenyegette: „[Nagy Lázár] Mondta továbbá a' nyomorultnak azon nyilatkozatát, hogy ő még most vár az [Kelemen] Elek visszatéréig; 's ha kap tőlem Bécsbe menetelre pénzt, még pedig nem kevesebbet mint évenként 500 pfrtot jó; ha pedig nem kap: úgy majd megmutatja, hogy nállánál gazabb ember a' világon nem lesz; legelőbb is Vásárhelyre menend, sóval tölt puskát 's Prof. Dósát farba lövi. Onnan ide jő, mit én tudom mi mindent csinálni.” ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 164. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 14. kötet. Kelemen Benjáminhoz, 1845. szeptember 5.

92 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 164. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 14. kötet. Kelemen Benjáminhoz, 1845. szeptember 24.

93 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 173. Wesselényi Miklós végrendelete, 1848. március 25.

94 *Merényi-Metzger*, i.m. 26–27. p.

Wersényi István és Wersényi László

1829. május 5-én született Salamon Teréziától Wesselényi második fia, István. A harmadik fiú, László három évvel később, 1831. augusztus 28-án jött a világra, édesanyja Réti Borbála volt.⁹⁵ Amíg Károly tanulmányairól és terveiről elsősorban Kelemen Benjámín leveleiből tájékozódhatunk, addig Istvánról és Lászlóról a báró zilahi ágense, majd fiskálisa, Kiss Károly tudósításaiból értesülhetünk. Fivérükhöz hasonlóan ők is Zsibón nevelkedtek, és 1837-ben Nagyszebenben töltötték a nyarat. További tanulmányaikra vonatkozóan Kelemen azt javasolta Wesselényinek, hogy a fiúkat adják be a zilahi református iskolába — amelynek a báró volt a főgondnoka —, tanulmányaik és nevelésük felügyeletét pedig bízzák Hiri Ferenc igazgatóra.⁹⁶ Szeptemberben Kelemen elhozta a két fiút Nagyszebenből, és beíratta őket a zilahi tanintézménybe.⁹⁷ Tanítójuk a Kolozsvárról érkező új rektor, Hartmann Márton lett, a rektori szobában kaptak szállást, s Hiri Ferencnél étkeztek.⁹⁸

Kiss Károly és Kelemen Benjámín leveleiben a két fiú közötti különbségekkel találkozunk. László a jószágigazgató meglátása szerint már Nagyszebenben egymaga elég feladatot adott a velük lévő Máté Józsefnek, és rossz magaviselete mellett a tanulás sem érdekelt. Sem szidással, sem dicsérettel nem tudták motiválni, ez a zilahi iskolában eltöltött első hónapok alatt sem változott.⁹⁹ István ellenben szorgalmas és jó tanuló volt, olyannyira, hogy 1838 júliusában tanulmányi eredményéért jutalomban részesült. A testalkatot tekintve László volt az erősebb, bár a lovaglásban István nagyobb bátorságot mutatott. 1838 nyarán egy Majtényi nevű fiatalembert találunk mellettük nevelőként, akiről csupán annyit tudunk meg, hogy Bethlen Gergely jószágigazgatójának a fia volt.¹⁰⁰ 1841-ben már Péli Imre volt a nevelőjük, aki vélhetően 1840-től láthatta el ezt a feladatot.¹⁰¹

---

95 ANR DJS PRJ reg. nr. 632. 9., 11. fol.

96 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámín levele Wesselényi Miklóshoz, 1837. július 16.

97 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámín levele Wesselényi Miklóshoz, 1837. szeptember 17.

98 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámín levele Wesselényi Miklóshoz, 1837. október 2.

99 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámín levele Wesselényi Miklóshoz, 1837. szeptember 17.

100 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 143. Kiss Károly levele Wesselényi Miklóshoz, 1838. július 7.

101 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 143. Kiss Károly levele Wesselényi Miklóshoz, 1841. július 15.

A Wesselényihez írt tudósítások a fiúk fejlődését mutatják; Kiss rendszerint jó véleménnyel volt Istvánról, s 1841 júniusában már Lászlóról is pozitívan nyilatkozott az apának, mivel mind a tanulás, mind a lovaglás terén sokat fejlődött.¹⁰² A kettejük tanulmányi szorgalma és képességei közti különbség azonban, úgy fest, a későbbiekben ismét kidomborodott. 1843 februárjában Kiss Károly így írt Wesselényinek a két fiúról: „Pisti és László szépen meg nőttek, de László testben nagyobb és szőke, Pisti kisebb, de izmos, barna, piros egészséges kerekded képű — valamennyi közt a leg hivebb másolat. László közepesen, de Pisti igen jól tanul, most mind ketten felső syntaxisták. Juliusban már rectorkéz alá menendők. Németül grammaticae tudnak anyit, amenyit az alsó classisokban tanulhattak...”¹⁰³ Apjuk kérésének megfelelően mesterséget is választottak maguknak: László kovács, István pedig asztalos akart lenni, s 1843 nyarán kezdték meg választott szakmájuk elsajátítását.

A fiúk zilahi tanulmányai egy botrány következtében 1844 februárjában megszakadtak. A hónap elején kellett Istvánnak számot adnia tudásáról, s Wesselényi ezt követően elvitte a fiúkat Zsibóra. Röviddel a vizsga után azonban mindkettejüket kivette az iskolából, mivel kiderült, hogy mindkét fiú „az önfertőztetés bűnében fuldoklik.”¹⁰⁴ István és László zilahi kollégiumból való elhozatala mögött azonban pedagógiai problémák is voltak, ezekből képet kapunk a fiúk képességeiről, személyiségükről és egymással való kapcsolatukról is: „a’ két évvel fiatalabbat ugyanis, ki különben is a’ nagyobbiknál gyengébb tehetségű és sokkal kevesebb szorgalma, amazzal összepórázolták ’s minden tanulmányban együtt vitték; minnek következése lőn hogy az egyik hátráltatva, a’ másik ostorozva csak keresztülbotorkázott classisain haszon és siker nélkül... az egyikben elhittség ’s a’ másik feletti zsarnokoskodási vágy, ebben pedig elcsüggedés támadott, ’s mindkettőben egymás iránti csaknem gyűlölet keletkezett.”¹⁰⁵

Fiai zilahi iskolából történt kihozatalának fő okában saját neveltetésének párhuzamait fedezhetjük fel, s Wesselényi ezzel kapcsolatos nézeteit a vallás és az egészségügy szemszögéből is megközelíthetjük. Ahogy Dávid Gábor Csaba a báró vallásosságáról írt tanulmányában hangsúlyozta, a református Wesselényi

---

102 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 143. Kiss Károly levele Wesselényi Miklóshoz, 1841. június 4.

103 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 143. Kiss Károly levele Wesselényi Miklóshoz, 1843. február 18.

104 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 6. kötet. Dósa Elekhez, 1844. május 1.

105 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 6. kötet. Dósa Elekhez, 1844. május 1.

neveltetésében a vallási elfogulatlanság érvényesült, elsősorban katolikus édesanyjának, Cserei Helénának köszönhetően.¹⁰⁶ Érdemes tehát megvizsgálnunk az onániáról alkotott véleményt mind a katolikus, mind a református katekizmus szempontjából. A zsigódi könyvtárjegyzékben is szereplő katolikus katekizmus a halálos bűnök közé sorolja az önkielégítést, mint olyat, amely az erkölcsi rendet súlyosan sérti.¹⁰⁷ A református dogmatikában nem találkozunk ilyen specifikus meghatározással, azonban mivel a korabeli szóhasználathoz hasonlóan Wesselényi is a bűn szót használja több levelében is, annak meghatározása közelebb visz minket a magyarázathoz. A kálvinista katekizmus szerint bűn mindaz, ami ellenkezik Isten törvényével és akaratával, a bűn által az ember megbontja Istennel való kapcsolatát.¹⁰⁸ Ebben az értelemben tehát az önkielégítés — mint a református felosztás szerinti hetedik parancsoltnak való ellenszegülés — ugyanúgy bűn, mint a katolikus katekizmusban, csupán nincs specifikusan megnevezve. A báró bűnről alkotott szemléletébe enged betekintést Széchenyi Istvánnal közös nyugat-európai utazása alatt írt egyik naplóbejegyzése, miszerint „a bűn örökös, mint az erkölcs — egy elkövetett bűnt ezredek leforgásai sem törölhetik el, azt Isten sem bocsájthatja meg...”¹⁰⁹ Gondolatai mögött a Heidelbergi Káté tizedik kérdésére adott választ fedezhetjük fel, amely szerint Isten büntetése nemcsak a földi életre terjed ki („időleges”), hanem azon túlra is („örök”) — bár az idézet utolsó tagmondata azt sugallja, mintha szerinte a bűn Istentől független lenne.¹¹⁰

Nemcsak a keresztény dogmatika bűnfogalma felől közelíthetjük meg a kérdést, hanem a XVIII–XIX. századi egészségügyi irodalom irányából is. Ez már csak azért is fontos, mivel a fentiek mellett az egészségi vonatkozásokra is talál-

---

106 *Dávid Gábor Csaba*: Wesselényi Miklós vallásossága. In: uő: „Célunk tökéletesedésünk” — A nemzetnevelő Wesselényi Miklós. Budapest, 2013. 112–115. p.

107 *Der große Katechismus mit Fragen und Antworten sammt der vollständigen Einleitung in die Kenntniß der Gründe der Religion, und den beweisenden Stellen, zum Gebrauche in den kaiserl. könipl. Staaten.* Wien, 1793. 257–258. p. Schönvizner János 1843-ban megjelent művében a katekizmusban is szereplő „néma bűn” (stumme Sünde) kifejezést használja.

108 *Catechizmusi házi-kints, avagy a keresztyéni hit kérdések és feleletek által való magyarázatja.* Pozsony, 1805. 30. p.; *A keresztyéni hitről való vallás-tétel.* Kolozsvár, 1755. 43. p. Mindkét könyv szerepel a zsigódi Wesselényi-könyvtár jegyzékében. Ld. ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 2A Verzeichniz der Bücher, welche sich in der Freyherrlich-Wesselényischen Bibliothek in Zsigó befinden. 74. fol.

109 *Széchenyi István — Wesselényi Miklós*: Feleselő naplók. Egy barátság kezdetei. Válogatta és szerkesztette: Maller Sándor. Bp., 1986. 160. p.

110 *Fekete Károly*: A Heidelbergi Káté magyarázata. Bp., 2013. 68–70. p.

lunk utalást az apa Kiss Károlyhoz írt levelei között.¹¹¹ A XIX. századi szexuális gondolkodásra nagy hatást gyakorolt Samuel Auguste Tissot svájci orvos *Von der Onanie, oder Abhandlung über die Krankheiten, die von der Selbstbefleckung herrühren* című munkája, amely kifejezetten az önkielégítés következményeként fellépő betegségekkel, valamint azok gyógyításával foglalkozott. A Wesselényi család könyvtárának 1822-ben összeírt jegyzékében a svájci orvos egy másik munkájának magyar fordításával találkozunk, amelyet vélhetően még id. Wesselényi Miklós szerzett be — bár ez nem jelenti feltétlen azt, hogy ismerték a szerző munkásságát. Emellett viszont a könyv feltűnik id. Teleki László 1796-ban írt, *A nevelésről* címet viselő, kéziratban maradt nevelési tanácsadójában, amelyet fiai nevelője, Szabó András számára készített el. Teleki külön alfejezetet szentelt a szexuális felvilágosítás témakörének, s külön említést tett Tissot könyvéről, mint olyan munkáról, amit feltétlen el kell olvasatni a fiúgyermekkel.¹¹² A tanácsadó címzettje az a Szabó András, aki 1810-ben a 14 éves Wesselényi mellé került nevelőként, s neveltje pont abban az életkorban volt, amikor Teleki a svájci orvos munkáját elolvastatta volna a fiúkkal. A báró tehát nevelője, Szabó András révén minden bizonnyal ismerhette a művet.

István és László Zilahról történt távozása után Wesselényiinek gondoskodnia kellett fiai további tanulmányairól. Ebben barátja, a nevelői múlttal rendelkező Ernst Fischer nyújtott segítséget neki, aki ígéretet tett arra, hogy magához veszi a két fiút Segesvárra, s egy fiatal nevelőt is ad melléjük, hogy folyamatosan felügyelet alatt legyenek.¹¹³ Wesselényi egy másik nevelőt is szerződtetni akart, ez ügyben legelőször Szász Károlynak és Dósa Eleknek írt segítséget kérve.¹¹⁴ Szász egy Beder László nevű fiatalembert ajánlott neki,¹¹⁵ aki júliusban látogatást is tett

---

111 „... még azt jegyzem meg, hogy annyi sápadt gyereket együtt mint most az examenkor soha sem láttam.” ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 5. kötet. Kiss Károlyhoz, 1844. február 11.

112 „... mivel pedig a sexussal valo egyben jövésnek el kerülése által sok meg nem nevezhető hibák következnek, azért minden Ifjunak ideje koránt a kezébe adnám Tissotnak azt a híres munkáját de Onania...” Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára, M. Irod. Régi s Újabb Írók művei 4-r. 133. sz. Id. Teleki László: A nevelésről. 15. p.

113 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 137. Ernst Fischer levele Wesselényi Miklóshoz, 1844. április 28.

114 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 6. kötet. Szász Károlyhoz és Dósa Elekhez, 1844. április 30. — 1844. május 1.

115 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 150. Szász Károly levele Wesselényi Miklóshoz, 1844. június 11.

Zsibón, de nem tudott németül, így Wesselényi nem találta alkalmasnak.¹¹⁶ Ezt követően már a kolozsvári református kollégium tanárát, Nagy Ferencet, valamint Kemény Zsigmondot is megkereste, s több jelölt is akadt, azonban egyiket sem találta megfelelőnek.

István és László egyelőre saját nevelő nélkül indultak Segesvárra, ahova 1844. október 21-én érkeztek meg.¹¹⁷ Apjuk Fischer nevelői tapasztalatára és belátására bízta őket, csupán egy dologban kérte barátját, hogy pontosan az általa leírtak szerint cselekedjen: az önkielégítés megszüntetésére vonatkozó teendőkben. A fiúknak előírt „gyógymód” több részből tevődött össze. Egyfelől napközben a velük való beszélgetésből — amely rávilágít tettük erkölcsi és egészségügyi vonzataira —, másfelől a kellő mértékű fizikai és szellemi elfoglaltságból és terhelésből. A báró meghatározta, milyen legyen a fiúk szobája, s egy fürdőkúrát is előírt nekik. Felkelés után rögtön hideg vízzel le kellett dörzsölniük egész testüket, majd reggeli előtt fél óráig hideg vizes ülőfürdőt kellett venniük, és lefekvés előtt meg kellett ismételniük a reggeli teendőket.¹¹⁸ A Wesselényi által előírt feladatok minden bizonnyal nem tőle, hanem Schönvizner János 1843-ban megjelent munkájából származnak. A Pápán kiadott rövid könyvben a Fischernek megírt teendők mindegyike szerepel, továbbá a báró a reggeli mosakodáshoz egy ugyanakkora edényt javasol, mint Schönvizner.¹¹⁹

Wesselényi végül 1844 végén talált egy megfelelő nevelőt, az ekkor 23 éves Bartalus Istvánt — Kemény Ferenc fiainak magántanárát —, akit egyelőre csak egy év próbaidőre vett fel.¹²⁰ Bartalus mellett egy másik nevelő alkalmazását is tervbe vette, s a feladatra Ninny Józsefet ajánlották neki. Rövid egyezkedés után az apa megírta a szerződést, amit 1845 áprilisában aláírásra el is küldött neki.¹²¹ Amikor azonban májusban személyesen is találkozott vele Pesten, visszavonta az

---

116 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 7. kötet. Szász Károlyhoz, 1844. július 11.

117 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 155. Wersényi István levele Wesselényi Miklóshoz, 1844. október 21.

118 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 7. kötet. Ernst Fischerhez, 1844. október 16.

119 *Schönvizner János*: Az önfertőzés (onania). Pápa, 1843. 31–32., 35–39., 43–45., 50. p.

120 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 163. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 9. kötet. Ernst Fischerhez, 1845. január 1.

121 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 163. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 10. kötet. Ninny Józsefhez, 1845. február 23.

ajánlatát.¹²² Wesselényi a fiúk mellett lévő Bartalussal sem volt elégedett, mivel a báró szerint a nevelő maga is még némi nevelésre szorult. „Őszintén ki mondom, hogy az ön levelei hangulata ’s szelleme nekem teljességgel nem tetszik. Nem el rejtve hanem első tekintetre láthatólag van abban bizonyos el hittség ’s maga tul betsülésének bizonytsága” — írta neki 1845 márciusának végén.¹²³ Fischert kérte meg e jellemhiba kijavítására, mivel meglátása szerint még „gyalulni és reszelni” kellett a fiatalemberen.¹²⁴

István és László segesvári neveltetése 1845 nyarán befejeződött, s ősszel hazatértek Zsibóra.¹²⁵ Tanulmányaikat az őket elkísérő segesvári Grindel felügyelte, aki 1846 júniusában elhagyta Zsibót, helyére egy Eduard Mühlenbruch nevű fiatalember érkezett.¹²⁶ A báró levelezési anyagában István és László Zsibóra való visszaköltözését követően nem találunk információt tanulmányaikról, csupán jövőbeli terveikről. László a gazdaságtudománnyal akart foglalkozni, István ezzel szemben bizonytalanabb volt az elképzelései terén. Először homeopata orvos akart lenni, majd meggondolta magát, és mérnökké akarta képezni magát. Ezután katonának akart állni, de rendszeres betegségei miatt erre nem volt alkalmas, így a kereskedőség mellett döntött.¹²⁷ A fiú egészségével már 1846 májusa óta problémák voltak, rendszeresen fejfájás gyötörte, s a látásával is problémák voltak.¹²⁸ Wesselényi ezért Istvánt egyik ágensével, Molnár Andrással együtt Gräfenbergbe küldte Priessnitz-hez.¹²⁹ A kúra szigorú betartása mellett a báró fia lelkére kötötte a francia nyelv és a matematika tanulását is, mivel sikerült megegyeznie Rudolf

---

122 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 164. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 13. kötet. Ernst Fischerhez, 1845. május 28.

123 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 163. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 11. kötet. Bartalus Istvánhoz, 1845. március 25.

124 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 163. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 12. kötet. Ernst Fischerhez, 1845. április 1.

125 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 164. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 16. kötet. Ernst Fischerhez, 1845. november 11.

126 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 165. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 22. kötet. Ernst Fischerhez, 1846. július 14.

127 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 166. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 29. kötet. Ernst Fischerhez, 1847. szeptember 25.

128 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 165. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 21. kötet. Ernst Fischerhez, 1846. május 19. és 1846. május 22.

129 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 166. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 29. kötet. Ernst Fischerhez, 1847. szeptember 25.

Marienburg brassói kereskedővel abban, hogy István kereskedelmi gyakorlatot szerezhet mellette.¹³⁰ Az idősebbik fivér azonban ismét meggondolta magát, és a mezőgazdaság iránt kezdett el érdeklődni. A fiú egészsége a kúra következtében sokat javult, ezért 1848 áprilisának végén Wesselényi azt javasolta neki, hogy Lászlóval együtt önkéntesként lépjenek be a honvédek közé.¹³¹ Ugyan huszárok akartak lenni, egyelőre a gyalogsághoz kerültek, bár apjuk minden követ megmozgatott áthelyezésük érdekében. Kolozsváron állomásozó fiainak azt javasolta, hogy szabadidejüket hasznosan, jó társaságban — a kaszinóban vagy a vívóiskolában — töltsék, s néhány általános érvényű erkölcsi tanáccsal is ellátta őket.¹³² Időközben 1848. július 11-én Mikes Kelemen és Bethlen Gergely irányítása alatt megkezdődött egy önkéntes lovas csapat szervezése Kolozsváron, ezért Wesselényi azt tanácsolta fiainak, csatlakozzanak hozzájuk, ha nem akarnak gyalogként szolgálni.¹³³ A fiúk azonban a 11. honvédszázalójban maradtak Bittó Károly százados irányítása alatt.¹³⁴

Ez volt Wesselényi utolsó információja fiairól, akiktől 1848 augusztusát követően több mint egy évig nem kapott levelet, így abban a hitben volt, hogy meghaltak. István és László 1849. október elején tért haza Zsibóra, s részletesen leírták apjuknak a kifosztott kastély állapotát, továbbá tanácsát kérték jövőjüket illetően.¹³⁵ A báró megírta nekik javaslatát: a kényszersorozásra a gyengébb testalkatú és beteges Istvánnak érdemes lenne önként jelentkeznie, mivel nagy valószínűséggel nem találnák alkalmasnak a katonai szolgálatra. Lászlónak is a jelentkezést ajánlotta, bár az ő esetében sokkal valószínűbbnek látta a besorozást. Mindazonáltal arra kérte Istvánt, kérjen tanácsot másoktól is, és értesítse őt dönté-

---

130 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 167. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 32. kötet. Wersényi Istvánhoz, 1848. január 24.

131 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 167. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 35. kötet. Wersényi Istvánhoz, 1848. április 30.

132 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 168. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 37. kötet. Wersényi Lászlóhoz és Istvánhoz, 1848. június 30.

133 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 168. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 37. kötet. Wersényi Istvánhoz, 1848. július 20.

134 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 155. Wersényi László levele Wesselényi Miklóshoz, 1848. augusztus 11.

135 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 155. Wersényi László levele Wesselényi Miklóshoz, 1849. október 5.

séről.¹³⁶ December végén nagy aggodalommal írta meg Istvánnak a hírt, miszerint azokat az egykori honvédeket, akik 1850. január 24-ig nem jelentkeznek a császári seregbe, bíróság elé állítják, ezért sürgette jelentkezését abban a reményben, hogy egészségi állapota miatt el fogják utasítani.¹³⁷ „Megtettem mely jövődöm s boldogságom fonalát szét tépé, mely lépésemmel örökre meg ásám sirom, hol a' lelkiesméret marcongása soha nyugodni nem fog” — írta 1850 januárjában László az apjának, miután besorozták az Estei Ferdinánd huszárezredbe. Arra kérte Wesselényit, segítsen rajta, és gondoskodjon arról, hogy valamilyen módon mentesüljön a szolgálat alól.¹³⁸ Ahogy a báró válaszából kiderül, László túl hamar jelentkezett Kolozsváron, ugyanis apja megtette a szükséges lépéseket annak érdekében, hogy két fiát még a határidő lejárta előtt kiváltsa a kényszersorozás alól az előirt fejenkénti ötszáz forint kifizetésével. László viszont önkéntesként jelentkezett Kolozsváron, nem pedig egykori honvédként, így apja szerint nem sok esély volt arra, hogy elkerülje a katonai szolgálatot. Mindazonáltal megígérte neki, hogy írni fog feletteseinek.¹³⁹

Istvánt vélhetően egészségi állapota miatt nem sorozták be, mivel 1850 februárjában huzamosabb ideig testvére, Róza családjánál volt Dengelegen, innen írt apjának, és levelében nem található semmilyen utalás a katonai szolgálatra.¹⁴⁰ Wesselényi utolsó, 1850. március eleji Lászlóhoz írt levelében arra kérte fiát, írjon neki Gräfenbergbe, ha ezredével az onnan mintegy 80 kilométerre fekvő Troppauba érkeznek, s mindent meg fog tenni annak érdekében, hogy legalább pár napot családja körében tölthessen a morva-sziléziai fürdővárosban.¹⁴¹ Ez végül sikerült, és 1850 áprilisának elején László Gräfenbergben tölthetett pár napot,

---

136 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 169. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 43. kötet. Wersényi Istvánhoz, 1849. november 28.

137 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 169. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 43. kötet. Wersényi Istvánhoz, 1849. december 27.

138 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 155. Wersényi László levele Wesselényi Miklóshoz, 1850. január 23.

139 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 170. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 44. kötet. Wersényi Lászlóhoz, 1850. február 1.

140 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 155. Wersényi István levele Wesselényi Miklóshoz, 1850. február 24.

141 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 170. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 44. kötet. Wersényi Lászlóhoz, 1850. március 7.

sőt el is kísérté apját Pestig.¹⁴² Wesselényi nem sokkal későbbi halálát követően mindketten részesültek az örökségből. István birtokot vásárolt magának a Szatmár vármegyei Újnémethben, László pedig Közép-Szolnokban vármegyei esküdtként, majd fogházfelügyelőként szerepel a forrásokban.¹⁴³

Wersényi Róza és Wersényi Katalin

Wersényi Róza a báró első gyermeke volt, 1824. szeptember 26-án született, édesanyja Molnár Borbála volt. Wersényi Katalin három évvel volt fiatalabb nála, 1827. január 18-án jött a világra, Szántó Zsuzsanna volt az édesanyja.¹⁴⁴ A lányokkal 1836-ban találkozunk először Wesselényi és Kelemen levelezésében. Ekkorra már készen volt Wesselényi terve, miszerint két leányát Tánzer Lilla leánynevelő intézetében fogja neveltetni. Amíg fiai esetében nem titkolta, hogy ő az apjuk, a lányokat hivatalosan a báró gyámleányaiként vették fel az intézetbe.¹⁴⁵ A jószágigazgató 1836. június 5-én beírta őket Tánzer Lillához, s egy nyelv- és egy zene tanárt is fogadott melléjük.¹⁴⁶ Mint naplóból kiderül, Wesselényi nem kedvelte Pestet, egyedül a leányok okoztak neki örömet ott-tartózkodása alatt. Naplójának bejegyzéseiben szinte minden nap megjelenik Róza és Kata, s kiviláglík belőlük irántuk érzett féltő szeretete: „Estve szokásom szerint a’ gyermekeknél voltam, az udvaron játszottak, Katinak futás közt lába bokájában megrándult, ’s szegényke sirva rogyott le. Minő kebel-fojtó érzés vérünk szenvedését látni.”¹⁴⁷ Amíg kényszerű távolléte miatt nem tudott részt venni fiai életének korai szakaszában, addig Róza és Kata fejlődését személyesen kísérté figyelemmel, s aktívan részt vett mindennapjaikban.¹⁴⁸ Ez arra is lehetőséget adott, hogy lássa leányai tanul-

---

142 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 170. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 44. kötet. Szabó Miklóshoz, 1850. április 9.

143 *Merényi-Metzger*, i.m. 27–28. p.

144 ANR DJS PRJ reg. nr. 631. 23. fol., reg. nr. 632. 7. fol. Merényi-Metzger Gábor Wersényi Katalin születési időpontját tévesen 1827. január 28-ra tette. *Merényi-Metzger*, i.m. 27. p.

145 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 158. Wesselényi Miklós levele Kelemen Benjáminhoz, 1836. május 20.

146 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 142. Kelemen Benjámin levele Wesselényi Miklóshoz, 1836. június 8.

147 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 129. Wesselényi Miklós naplója, 1836. augusztus 16.

148 „Nagyon unalmas lenne itt-létem ’s felette boszankodnék érte, de az, hogy gyermekeimmel lehetek kipotol minden egyebet. Üldözöttnek, hontalannak kell az embernek arra lenni, hogy

mányi hiányosságait is.¹⁴⁹ Amikor 1838 márciusában a Duna elöntötte Pest utcáit, legelőször leányait helyezte biztonságba,¹⁵⁰ s az árvíz miatt Főtra költöztetett leánynevelőben is gyakran látogatást tett, még ha nem is napi rendszerességgel.¹⁵¹

A leányok és Tänzer Lilla első Wesselényihez írt levelei 1838-ból maradtak fenn. Ezekben elsősorban Róza és Kata egészségi állapotáról esik szó, s épp a gyógyítás mikéntjében nézeteltérés fedezhető fel az apa és Tänzer Lilla között: amíg Wesselényi a homeopátiát részesítette előnyben, a leányok nevelőnöje a hagyományos orvoslás híve volt.¹⁵² A levelekben több neves homeopata orvossal találkozunk: 1838 januárjában Ivanovich András kezelte Rózát, 1842 nyarán Széchenyi és Kossuth orvosa, Almási Balogh Pál felügyelt a két lány egészségére, s Attomyr József és Bakody József neve is feltűnik a levelekben. Hármójuk közül Balogh és Attomyr a bárót is kezelte, Wesselényi több alkalommal is hozzájuk fordult egészségi problémáival, és már a lányok Pestre költözése előtt ismerte mindkettőjüket.

A lányok tanulmányaik mellett a társasági életbe is bekapcsolódtak. Wesselényi megengedte, hogy Róza és Kata kiélvezze a bálók örömeit, s arra kérte őket, mindenképpen számoljanak be az eseményekről és arról, hogyan érezték magukat.¹⁵³ 1843 tavaszán megismerkedtek Fáy Andrással, aki nagyon jó véleményel volt róluk.¹⁵⁴ A lányok minden bizonnyal Kossuth Lajost is ismerhették,

---

az övéivel lehetőség boldogságát úgy érezze, mint én érzem. Nagy részét a' Napnak a' kedves kis Rosimmal 's Katimmal töltöm; nézem míg tanulgatnak, nézem míg játszodnak, 's én is játszodok velek." ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 158. Wesselényi Miklós levele Kelemen Benjáminhoz, 1836. augusztus 13. (eredeti kiemelés)

149 „Rósi annyira el van irásban 's számvetésben maradvá, hogy egy 7 esztendő gyermeknek is szegyen lenne. Kati pedig szegényke épen semmit sem tud.” ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 158. Wesselényi Miklós levele Kelemen Benjáminhoz, 1836. szeptember 2.

150 Báró Wesselényi Miklós az „árvízi hajós” naplója. Sajtó alá rendezte és kiadta Dr. Rubinyi Mózes irányításával a székesfővárosi VI. kerületi Izabella-utcai Báró Wesselényi Miklós Fiú Felső Kereskedelmi Iskola ifjúsága. Bp., 1938. 18–19. p.

151 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 129. Wesselényi Miklós naplója, 1838. április 17., 1838. május 2–4., 1838. május 11.

152 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 129. Wesselényi Miklós naplója, 1838. augusztus 21.

153 ANR DJC fond nr. 250, nr. crt. 161. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 2. kötet. Tänzer Lillához, 1843. január 4.

154 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 161. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 2. kötet. Tänzer Lillához, 1843. április 24.

mivel apjuk arra kérte őket, hogy adják át neki egyik hozzá írt levelét.¹⁵⁵ Róza és Kata Bártfay László és felesége, Josephine rendszeres vendégei voltak,¹⁵⁶ s 1845 telén több levélben is megemlíti Trefort Ágoston gyámját, Csáky Petronellát, aki gyakran vendégül látta őket.¹⁵⁷

1843 decemberében apjuk közbenjárására Reinagel Richárddal bővült a lányok ismeretségi köre. Wesselényi nem titkolta Tänzer Lilla előtt, hogy a fiatal embert lánynézőbe küldte, azonban arra kérte őt, hogy ezt tartsa titokban Róza és Kata előtt. Reinagel Wesselényi egyik barátjának, Károlyi György erdőmesterének, Riedler Andrásnak az unokaöccse volt, s a báró Riedler iránti hálája miatt engedte meg, hogy az unokaöcs látogatást tegyen leányainál. A fiatal hadnagy édesanyja Riedler húga, édesapja pedig egy Engel gróf volt, aki titokban támogatta házasságon kívül született fiát.¹⁵⁸ A báró terve sikerrel járt, hiszen Róza beleszeretett Reinagelbe — az apa viszont óvatosságra intette Tänzer Lillát, mivel attól tartott, hogy leánya vonzalma csupán egy rövid fellángolás.¹⁵⁹ Amíg fiainak írt leveleiben gyakran találkozunk intésekkel és figyelmeztetésekkel, leányaihoz — különösen Rózához — írt leveleiben a megértés és az érzelmesség dominál. „Bizonyosan tudod ’s érzed azt, hogy illő épenúgy mint szívnek jóltevő mindent mi érzést illet, mi jelent ’s jövendőt érdekel, egy olly rokon kebelbe önteni ki, mellyben irántad a’ legtisztább szeretet létezik, ’s hogy jobban senki is Téged érteni, veled örülni vagy ha kellene szenvedni nem fog, mint szerető apád” — írta idősebb lányának 1844 tavaszán.¹⁶⁰

1844 februárjától egyre több alkalommal került elő Wesselényi és Tänzer Lilla levelezésében a fiatalok jövőjének kérdése. A nevelőnő több alkalommal is aggodalmát fejezte ki Reinagel anyagi helyzetével kapcsolatban, s mint Wesselényi válaszából kiderül, a fiatalember megpróbálta megszerezni magának a

---

155 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 161. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 3. kötet. Wersényi Rózához, 1843. július 1.

156 Bártfay László napló. Sajtó alá rendezte és a kíséző tanulmányt írta: Kalla Zsuzsa. Bp., 2010. 696. p.

157 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 165. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 10. kötet. Wersényi Katához, 1845. február 26.

158 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 161. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 4. kötet. Tänzer Lillához, 1843. december 16.

159 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 5. kötet. Tänzer Lillához, 1844. február 23.

160 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 5. kötet. Wersényi Rózához, 1844. március 15.

nagykárolyi postamesteri hivatalt, azonban nem járt sikerrel.¹⁶¹ Róza levelezésbe kezdett Reinagellel, aki elhatározta, hogy elhagyja a hadsereget.¹⁶² Wesselényi levelei arra utalnak, hogy a fiatalember végül meggondolta magát, meg akarta várni tisztí előléptetését, s ezzel párhuzamosan az apa elbizonytalanodott Reinagel érzéseinek és szándékainak komolyságában.¹⁶³ Ahogy az Tänzer Lilla egyik leveléből kiderül, nem csupán Riedler András unokaöccse érdeklődött Róza iránt. Egy vasárnap, miközben a nevelőnő épp a lányokkal sétált, egy Cserepes nevű fiatal ügyvéd jelent meg a nevelőintézetben, s arra kérte Tänzer Lilla édesanyját, engedje meg, hogy meglátogassa Rózát, és megpróbálja elnyerni vonzalmát. Ő azonban közölte vele, hogy mindenekelőtt fel kell keresnie Wesselényit, s tőle kell erre engedélyt kérnie. Cserepes ezt túl nagy kérésnek tartotta, s ezt követően többé nem jelent meg a nevelőintézetnél.¹⁶⁴

A fiatalok házasságát nemcsak Richárd jövőbeli terveinek bizonytalansága, hanem Róza hosszas betegsége is késleltette.¹⁶⁵ A vőlegény végül úgy döntött, hogy a seregben marad, ezért Wesselényinek a szükséges kauciót is elő kellett teremtenie. 1846 áprilisára a báró megegyezett Károlyi Györggyel, s a vele kötött üzleti megállapodásból teremtette elő a szükséges összeget.¹⁶⁶ A seregtől a hosszas várakozás után végül 1847. január végére érkezett meg minden engedély.¹⁶⁷ A fiatalok 1847. február 7-én egybekeltek a Kálvin téri református templomban, s mivel sikerült elérniük Reinagel Szegedre helyezését, az esküvő után egyből a Tisza-parti városba mentek.¹⁶⁸ Kata úgy döntött, hogy nővére esküvője után elhagyja Tänzer Lilla leánynevelő intézetét, s Zsibóra költözik apja mellé, akit

---

161 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 5. kötet. Tänzer Lillához, 1844. február 10.

162 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 6. kötet. Tänzer Lillához, 1844. április 19.

163 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 162. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 7. kötet. Tänzer Lillához, 1844. október 27.

164 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 152. Tänzer Lilla levele Wesselényi Miklóshoz, 1845. február 13.

165 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 152. Tänzer Lilla levele Wesselényi Miklóshoz, 1845. szeptember 3.

166 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 165. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 20. kötet. Wersényi Katához, 1846. április 9.

167 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 166. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 25. kötet. Wersényi Rózához, 1847. január 21.

168 Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára, A619. mikrofilm. Kálvin téri házassági anyakönyvek 1845–1857. 12. fol.

ezt követően mindenhova elkísért.¹⁶⁹ Bár a már megvakult Wesselényi leveleiben gyakran sötéten írja le testi-lelki állapotát, a források a zsbói kastély vidám családi eseményeiről is beszámolnak, amelyben a báró gyermekei is részt vettek. 1847 karácsonyán például Lux Anna, Wersényi Katalin és László, valamint a személyzet néhány tagja Amandus Gottfried Adolph Müllner *Die großen Kinder, oder das Angebinde* című vígjátékát adta elő a házi színpadon.¹⁷⁰

Az ifjú házaskok Richárd újabb áthelyezése miatt 1848 első felében Nagykárolyba költöztek, s július 29-én reggel 9 órakor Róza egy egészséges fiúgyermeknek adott életet, aki a Richárd nevet kapta.¹⁷¹ Wesselényi 1848 szeptemberét követően több mint egy évig nem kapott hírt leánya és családja felől.¹⁷² Veje 1849. november végi leveléből tudhatta meg, hogy a kis Richárd elhunyt, s időközben született egy kislányuk, aki a Malvin nevet kapta.¹⁷³ Elköltöztek Nagykárolyból, s Dengelegen telepedtek le Reinagel édesanyjánál, ahol rossz anyagi körülmények között éltek, s a férj rokonainak segítségére szorultak.¹⁷⁴

Az 1848 szeptemberében Gräfenbergbe távozó Wesselényi nem találkozhatott sem Richárd, sem Malvin nevű unokájával. A fennmaradt levelek alapján Kata apja mellett segédkezett — különösen a levélírásban —, s 1848 szeptemberében apjával, nevelőanyjával és két féltestvérével közösen Gräfenbergbe ment.¹⁷⁵ Wesselényi utolsó napjaiban is apja mellett volt a pesti Emmerling fogadó első emeleti szobájában.¹⁷⁶ Rozália életének további eseményeiről nem maradtak fenn adatok, Katalin Istvánhoz hasonlóan a szatmári Újnémten telepedett le.¹⁷⁷

---

169 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 166. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 25. kötet. Wersényi Katához, 1847. március 4.

170 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 166. Wesselényi Miklós levélmásolati könyvei, 31. kötet. Ernst Fischerhez, 1847. december 25.

171 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 149. Reinagel Richárd levele Wesselényi Miklóshoz, 1848. július 29.

172 Róza utolsó hozzá írt levele 1848. augusztus 23-án kelt. Ld. ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 155.

173 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 149. Reinagel Richárd levele Wesselényi Miklóshoz, 1849. november 26.

174 ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 155. Wersényi Róza levele Wesselényi Miklóshoz, 1850. január 12.

175 Tánzer Lilla a leány szemfájdalmát a rengeteg levélírásnak tulajdonította. Ld. ANR DJC fond nr. 250, crt. nr. 152. Tánzer Lilla levele Wesselényi Miklóshoz, 1850. február 2.

176 *Éble*, i.m. 142–146. p.

177 *Merényi-Metzger*, i.m. 26–27. p.

Összefoglalás

Wesselényi Miklós magánéletének intim részletei mellett érdemes figyelmet szentelni apai szerepvállalásának is. A házasságon kívül született gyermekeket nemcsak a társadalom részéről övezte megvetés, de a törvényi szabályozás szerint sem rendelkeztek olyan jogokkal, mint a házasságból született utódok, társadalmi mobilitási lehetőségeik pedig ebből fakadóan erősen korlátozottak voltak. A XIX. században a magánjog határozta meg a házasságon kívüli születés jogi fogalmát, eszerint az utódok kizárólag édesanyjukkal álltak rokoni kapcsolatban, nem viselhették apjuk nevét, és nem örökölhették apjuk nemesi címét és vagyonát.¹⁷⁸ Wesselényi amellet, hogy a Wersényi nevet adta gyermekeinek, házasság révén akarta tehetségesnek és méltónak tartott fiait törvényes utódaivá tenni. Bár erre irányuló kísérletei nem jártak sikerrel, házasságon kívül született utódai örökségéről végrendeletben gondoskodott, illetve a polgári karriert tűzte ki célul számukra.

Erdélyi pere miatt fiai nevelésében nem vehetett részt személyesen, ez a hiány elsősorban Károllyal való kapcsolatában mutatkozott meg. László és István esetében is a szigorú apa tűnik ki a forrásokból, aki ha szükségesnek érzi, megfeddi gyermekeit, de ha arra van szükség, tanácsot ad nekik, és biztatja őket. Wesselényi pedagógiai elveinek több elemében — elsősorban a testi nevelés tekintetében — felismerhetjük saját gyermekkorának párhuzamait. A gyerekek neveltetését minden esetben a legalkalmasabbnak ítélt személyekre bízta, így mentoraik között olyan neveket találunk, mint Bölöni Farkas Sándor, Dósa Elek vagy Hiri Ferenc. Leányai, Rozália és Katalin esetében Tänzer Lillát bízta meg a neveléssel, s a fiúkkal ellentétben az ő életükben személyesen is részt tudott venni, így szorosabb kapocs alakult ki az apa és lányai között. Mindemellett az aggodalmak sem kerültek el, elég csak Károly tetteire vagy az 1848–1849. évi eseményekre gondolunk, amikor egy évig semmi hírt nem kapott Rozália, István és László felől. Gyermekei sorsát élénk figyelemmel kísérte, terveiket minden esetben támogatta, s mindent megtett azok valóra váltása érdekében.

---

178 *Frank Ignác*: A közigazgatás törvénye Magyarhonban. 1. kötet. Buda, 1845. 158–161. p.; *Varga István*: Kísérlet a törvénytelen gyermekek két világháború közötti helyzetének bemutatására Magyarországon. In: *Kötő-jelek. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Szociológiai Doktori Iskolájának évkönyve*. Szerk.: Némedi Dénes, Szabadi Vera. Bp., 2007. 203–205. p.